

DYNAMIKA SOCIALIZMU A HLAVNÉ SMERY FILOZOFICKÝCH INICIATÍV

XVII. zjazd Komunistickej strany Československa, rovnako ako zjazd Komunistickej strany Slovenska, pozitívne hodnotil prínos spoločenských vied tak pre hlbšie poznanie našej národnej a revolučnej minulosti, ako aj pre obohatenie duchovného života socialistickej spoločnosti a pre zdokonalenie riadenia spoločenských procesov. O dosiahnutie pokroku v zameraní a úrovni spoločenskovedného výskumu sa svojím dielom pričínil aj náš filozofický front.

Ocenenie pracovného úsilia a jeho výsledkov, dôvera vyslovená najvyšším straníckym fórom je dôležitým morálnym i politickým momentom; je zdrojom sebadôvery, odhodlania k novým tvorivým činom. A tie sú dnes a zajtra prepotrebné. Ocenenie a dôvera zaväzuje. Zaväzuje neuspokojovať sa s dosiahnutým, pohotovo a kvalifikovane reagovať na nové javy v živote spoločnosti, na nové potreby človeka, na nové ciele, ktoré si revolučné robotnícke hnutie zákonite stavia a stavať musí a ktoré marxisticko-leninská strana ako jeho predvoj formuluje.

A tieto ciele sú v súčasnosti a najbližšej budúcnosti nemalé. Miera ich veľkosti je určená nielen závažnosťou vnútorných sociálno-ekonomických potrieb, ale aj závažnosťou úloh, ktoré svetový socializmus a pokrokové sily ľudstva musia bezodkladne riešiť vo vzťahoch medzinárodných.

Podstatu a historický zmysel týchto cieľov pregnantne vyjadril vo svojich dokumentoch XXVII. zjazd Komunistickej strany Sovietskeho zväzu; sú zahrnuté pod pojem **urýchlenia** sociálno-ekonomického rozvoja sovietskej spoločnosti; sú vyjadrené v požiadavke zvýšiť tvorivý vplyv socializmu na **svetový** vývoj; vo svojom súhrne vyúsťujú v zámer pozdvihnúť socialistickú spoločnosť na **kvalitatívne** vyšší stupeň.

Táto strategická línia nie je však ohraničená na rámec socializmu v Sovietskom zväze; potreba zdokonalenia socializmu, plného rozvinutia jeho potencií a historických predností v záujme bohatšieho života pracujúcich a v záujme mieru, demokracie a sociálneho pokroku vo svete,

je záležitosť, ktorá sa bytostne dotýka každej socialistickej krajiny, jej historickej zodpovednosti a internacionálnej povinnosti.

Z konkrétneho obsahu, z povahy cieľov súčasného historického obdobia, konkrétneho stupňa rozvinutosti socializmu, vyplývajú zákonite nároky a kritériá aj pre postavenie a činnosť spoločenských vied, aj pre oblasť filozofického bádania. Doba, ktorú prežívame, ktorej sme spoluvtvorcami, a tým skôr budúcnosť, ktorú projektujeme, nanajväčš významne aktualizuje Leninov odkaz, že bez revolučnej teórie niet revolučnej praxe.

Rastúca zložitnosť ekonomických, sociálnych, duchovných procesov, ich väzieb na zrýchľujúci sa vedecko-technický pokrok, nevyhnutnosť predlžovať horizont plánovania spoločenského rozvoja, atď. kladie na vedeckú fundovanosť všetkých rozhodovacích, výchovných, organizátorských a pod. činností čoraz vyššie nároky. V tomto kontexte zákonite rastie predovšetkým významnosť marxisticko-leninských spoločenských vied, ale aj závažnosť prehľbovania integračných vzťahov medzi vedami spoločenskými, prírodnými a technickými.

V rezolúcii zjazdu Komunistickej strany Slovenska sa preto oprávnene postuluje požiadavka, že „k objasňovaniu zákonitostí, zdokonaľovaniu systému riadenia sociálno-ekonomických procesov, musia aktívnejšie prispievať spoločenské vedy. Prognózovanie vývoja spoločnosti, jej trendov, budúcich potrieb a reálnych možností musí byť neoddeliteľnou súčasťou riadenia.“

V uvedených súvislostiach si treba uvedomiť aj postavenie a úlohy filozofie, významnosť jej iniciatív nielen z hľadiska svetonázorového, ale aj metodologického. Dva momenty si pritom zaslúžia našu pozornosť. Jeden sa dotýka otázky **produktívnej spolupráce** filozofie so špeciálnymi vedami i so spoločenskou praxou. Ide o určenie „hraníc zližovania sa“ filozofie so špeciálnymi vedami. Tieto hranice sú síce historicky „pohyblivé“, ale jestvujú a musia jestvovať, ak filozofia nechce riskovať stratu svojej osobitosti, a tým aj opodstatnenosti v systéme vedeckého poznania. Stručne povedané, treba postupovať tak, aby sa prehĺbenie poznania aktuálnych vývinových tendencií spoločnosti zásadne spájalo s prehĺbenou reflexiou vlastných filozofických kategórií, princípov atď. Práve prostredníctvom rozpracúvania všeobecných otázok metodológie myslenia a konania (a teda aj metodologických dimenzií filozofických kategórií) sa realizuje produktívna spolupráca filozofie a špeciálnych vied (a spoločenskej praxe vôbec). Druhý moment súvisí so skutočnosťou, že zvedečtovanie riadiacich procesov nastoluje celkom zákonite zvýšiť aj úroveň filozofického vzdelania **širokých vrstiev ľudu** (v prvom rade iste príslušníkov riadiacich štruktúr; avšak, vzhľadom na rozvoj socialistickej ľudovej samosprávy, postupne, čoraz viac, širokých vrstiev ľudu). Z tohto zorného uhla treba domýšľať posuny v sociálnej funkcii filozofie, jej vplyvu na racionálne a humánne zvládnutie sociálnych procesov, jej svetonázorovej (a ideologickej vôbec) pôsobnosti.

Zvýšená pozornosť, ktorú Komunistická strana Sovietskeho zväzu, a

rovňako i Komunistická strana Československa venujú úlohám spoločenských vied, sa odráža v tom, že požiadavka ich **spätosti s praxou** rozvoja socializmu sa znovu a ešte jednoznačnejšie nastoľuje. Inými slovami povedané, rastie dôraz na uplatnenie spoločenských vied pri riešení konkrétnych, praktických problémov a úloh. Z politickej správy ÚV KSSZ vyplýva celkom jednoznačne:

1. Kritériom hodnotenia výsledkov každej spoločenskej vedy je jej prínos pre prax („životaschopné sú len tie vedecké smery, ktoré vychádzajú z praxe a vracajú sa k nej obohatené o hlboké zovšeobecnenia a konkrétne odporúčania“).

2. Súčasný stav v oblasti spoločenských vied stále nie je uspokojivý (pretože „nemôžeme prehliadnuť fakt, že náš filozofický a ekonomický front, ba i celý spoločenskovedný odbor sú v stave, povedal by som, istež odtrhnutosti od požiadaviek života“).

3. K zmenám musí prispieť aj prehĺbenie dialógu s praxou, obrat v postojoch riadiacich orgánov (nakoľko „... ani naše plánovacie a hospodárske orgány a iné inštitúcie neprejavujú zodpovedajúci záujem o realizáciu racionálnych návrhov vedcov v odbore spoločenských vied“).

4. Obrat smerom k praxi významne súvisí s rozvíjaním plodných vedeckých diskusií („pravdu nenachádzame v deklaráciách, či predpisoch, vzniká vo vedeckých diskusiách a sporoch a preveruje sa v praxi“).

Tieto zásady, resp. nároky majú svoje hlboké opodstatnenie v podstate, historickom smerovaní a zmysle revolučného komunistického hnutia, t. j. v jeho permanentnej pretvárajúcej, ak chcete, renesančnej misii. A filozofické myslenie ako teoretické jadro marxizmu-leninizmu má povinnosť strážiť a v zhode s historickým pohybom „inovovať“ a prehľbovať svoju revolučne-pretvárajúcu pôsobnosť. Chceme k tomu náležite prispievať aj prostredníctvom nášho časopisu, pohotovým sprostredkúvaním nových poznatkov filozofického bádania, ako aj podnecovaním a organizovaním vedeckých diskusií. Sme pritom toho názoru, že náš filozofický front si nielen môže, ale aj musí klásť v tomto ohľade vyššie ambície i náročnejšie požiadavky.

Prijímame za svoje slová, adresované spoločenským vedám v rezolúcii zjazdu KSS, „... aby spoločenské vedy oveľa smelšie, originálnejšie a koncepcijnejšie prispievali k urýchľovaniu sociálno-ekonomického a kultúrneho rozvoja našej spoločnosti, odhaľovali reálne zdroje, hybné sily a vnútorné protirečenia tohto rozvoja, objasňovali dialektiku vývoja politickej, ekonomickej, sociálnej a kultúrnej sféry vývoja spoločnosti.“

M. Gorbačov v politickej správe ÚV KSSZ podčiarkol, že dynamizmus sa musí stať každodennou formou, princípom existencie socializmu. Táto téza inšpiruje aj filozofické myslenie k novým, bohatším, historickým procesom rozvoja socializmu plnšie odrážajúcim zovšeobecneniam. Pokladáme za nanajväčš žiadúce, aby iniciatíva v tomto ohľade našla primerané vyjadrenie v upresnení výskumného programu filozofických pracovísk (a spoločenskovedných pracovísk vôbec) na budúce roky.

Bez nároku na úplnosť je vhodné nastoliť niektoré problémové okruhy, ktoré korešpondujú s vyššie uvedenými myšlienkami.

Osobitosť obdobia, ktorým výstavba socializmu v našej krajine prechádza, si priam naliehavo vyžaduje sústredenú teoretickú (filozofickú, i inú) iniciatívu, nasmerovanú na hlbšie pochopenie a objasnenie **objektívnej dialektiky** súčasnej etapy vývoja spoločenského systému socializmu a súčasne s tým aj kritické prehodnotenie doteraz panujúcich predstáv, či názorov na povahu socializmu (v zmysle Marxovej metodologickej zásady, že len vyšší, rozvinutejší stupeň vývoja javu, systému atď. umožňuje náležite a všestranne odhaliť jeho podstatu, jeho kvalitu atď.). Hlbšie zdôvodnenie a rozpracovanie si zaslúžia tieto základné tézy:

Socializmus, ktorý sa chápe ako stupeň, východisko, ale v istom ohľade už aj ako súčasť komunistického spoločensko-ekonomickej formácie, nie je do seba uzavretý, statický, ale, naopak, otvorený, dynamický spoločenský systém (v súlade so svojou podstatou a vývinovými zákonitosťami integruje v sebe a podriaďuje svojim cieľom nielen všetko pozitívne, pokrokové dedičstvo ľudskej histórie, ale aj výdobytky súčasnej vedy, techniky a kultúry); zdrojom vývoja, hybnou silou vývoja socializmu ako dynamického systému sú vnútorné protirečenia (nemožno ich preto chápať ako „nedostatok socializmu“, či čosi čiste negatívne atď., ak nechceme opustiť pozície marxistickej dialektiky); dynamizmus rozvoja socializmu nachádza svoj výraz v rozširovaní a prehlbovaní nielen jednoty, ale aj mnohotvárnosti, rozmanitosti, integrácie i diferenciacie spoločenských vzťahov, organizačných štruktúr, životných foriem atď., pričom oba procesy sa vzájomne podmieňujú a ovplyvňujú (ich mechanická kontrapozícia, či paralelné chápanie, a teda aj jednostranné regulovanie je teoreticky neudržateľné a prakticky, najmä morálne politicky škodlivé pre rozvoj socializmu, jeho autoritu a príťažlivosť); filozofické rozpracovanie dialektiky jednoty a rozmanitosti v rozvoji socializmu má mnoho významných politických konzekvencií i aplikácií, menovite napr. v analýze vzťahov centralizmu a demokracie, procesov zblížovania tried a sociálnych skupín, v určovaní rozvoja systému, foriem a metód výchovno-vzdelávacej a kultúrno-výchovnej činnosti (najmä využitia voľného času), atď. má svoj význam pre pochopenie sociálnej rovnorodosti, sociálnej rovnosti, sociálnej spravodlivosti atď., čo sú kategórie nesporne v súčasnosti veľmi frekventované v teórii i praxi rozvoja socializmu.

Filozofická analýza rôznych aspektov objektívnej dialektiky rozvoja socializmu v súčasnej etape má svoje nezastupiteľné miesto aj v explikácii vzťahov socialistického ideálu a spoločenskej reality, geneticko-štruktúrneho, konkrétne-historického chápania týchto vzťahov. A koniec-koncov napomáha uplatniť princíp realizmu v skúmaní, hodnotení i prognózovaní spoločenských procesov, ako princíp, ktorý je de facto konkretizáciou dialektickomaterialistického prístupu ku skutočnosti.

A napokon je na mieste zmeniť sa aj o žiadajúcej účasti filozofického bádania na riešení komplexu problémov, ktoré súčasná doba priniesla vo vzťahoch prírody a spoločnosti, v riešení naliehavých problémov životného prostredia, a to vo všetkých jeho základných zložkách.

Druhý základný smer filozofickej iniciatívy treba vyvodiť z faktu, že stratégia urýchľovania rozvoja socializmu, jeho dynamizácie sa opiera nielen o hlbšie poznanie a ovládnutie objektívnych zákonitostí a konkrétnych foriem ich prejavu na súčasnom stupni rozvoja socializmu; opiera sa významne a záväzne o všestrannú aktivizáciu, mobilizáciu, uvedomelú účasť **ľudského faktora** (subjektívneho činiteľa v podobe kolektívnej i individuálnej). Veľké ciele, ktoré sme si vytýčili, zdôrazňujú sovietski komunisti v prijatých zjazdových dokumentoch, budeme uskutočňovať pre človeka a prostredníctvom človeka. Tento princíp však bezpochyby platí aj pre úspešné splnenie cieľov a úloh, vytýčených KSČ v pláne hospodárskeho a sociálneho rozvoja na túto päťročnicu a do roku 2000.

Príznačnou črtou socializmu je, že chápe rozvoj osobnosti ako najvyššiu hodnotu, ako proces, ktorého zmysel, účel je v ňom samom. Tento rozvoj je však vnútorne spätý s účasťou človeka na upevňovaní a pretváraní spoločenských vzťahov, na tvorbe hmotného i duchovného bohatstva spoločnosti. Rozvoj socializmu, stupeň tohto rozvoja možno preto posudzovať predovšetkým podľa miery bytostného zjednotenia (prelínania, v istom ohľade až stotožnenia) rozvoja spoločnosti s rozvojom človeka, jeho osobnosti, jeho tvorivej aktivity, spoločenskej angažovanosti.

Úlohy našich spoločenských vied i našej filozofie sú v tomto kontexte veľmi vážne a nie je možné ich suplovať. Sú to úlohy mnohostranné a mnohotvárne, tak ako mnohostranným a mnohotvárnym fenoménom je človek.

Zvýšenie účinnosti ideovej výchovy, vzdelávania, kultúrnej práce a iných aktivít, smerujúcich k rozvoju osobnosti človeka je čoraz užšie späté s existenciou zodpovedajúceho teoretického zázemia v najširšom slova zmysle. Je to pole pôsobnosti spoločenských vied, obrazne vyjadrené, „klasické“. Aj tu však platí, že to, čo stačilo včera, je málo dnes a ešte menej zajtra. **Komplexný** výskum problematiky človeka využívajúci prednosti interdisciplinárneho postupu a umožňujúci tým dosiahnuť väčšiu hĺbku teoretického poznania a celistvejšieho obrazu sa stáva neodkladnou záležitosťou. V tomto ohľade je úlohou aj nášho teoretického filozofického frontu vyvinúť potrebnú iniciatívu. A to v dvojakom ohľade. Jednak pri rozpracúvaní konkrétnej metodológie komplexne chápaného výskumu človeka; jednak pri riešení špeciálnych filozofických problémov, ktoré zahŕňujú: problematiku spoločenského a individuálneho vedomia, zmyslu života a svetonázorovej orientácie človeka vôbec, ktoré sa dotýkajú hodnotových orientácií, morálky a jej teórie (etiky, čo si zasluhuje osobitnú pozornosť) atď.

Pri rozvinutí našich filozofických aktivít nemožno pustiť zo zreteľa

ani okruh otázok, týkajúcich sa premien v obsahu a charaktere práce pod vplyvom vedecko-technického pokroku. Tieto zmeny spolu so zmenami sociálnych podmienok a vzdelania vedú v podmienkach socializmu k postupnej premene práce na prvú životnú potrebu, na výsostne tvorivú činnosť; sú teda pre formovanie všestranne rozvinutej osobnosti úplne nevyhnutné. Vypolávajú však aj následné zmeny v spôsobe začlenenia človeka do spoločenskej činnosti, v úrovni jeho aktivity, slobody a zodpovednosti tak voči spoločnosti i sebe samému, v celom spôsobe života,

Nastolili, resp. naznačili sme len niektoré, avšak podľa nášho názoru, závažné oblasti a smery našej filozofickej iniciatívy, inšpirovanej rokovaním sovietskych komunistov na XXVII. zjazde KSSZ a požadovanej závermi XVII. zjazdu KSČ a zjazdu KSS. K dokumentom týchto zjazdov sa, prirodzene, bude aj naša redakcia ako organická súčasť filozofického frontu v SSR sústavne vracat s cieľom napomáhať zvyšovať podiel filozofického bádania na urýchľovaní socialistického rozvoja našej vlasti, zvyšovaní filozofickej kultúry spoločenského vedomia i spoločenskej praxe.